

OPUS COLUMNARUM KATEDRALE SV. MARIJE U KRKU

Stanko Lulić
HR - 10000 Zagreb, Otavička 13
stanko.lulic@zg.t-com.hr

UDK: 904: 726.6 (497.5 Krk) "11"
726.6: 904 (497.5 Krk) "11"
izvorni znanstveni rad
primljeno: 1. 12. 2005.
prihvaćeno: 15. 12. 2005.

Trobrodna katedrala sv. Marije u Krku podijeljena je kolonadom koja se sastoji od stupova i kapitela iz ranokršćanskoga i romaničkog razdoblja. U članku autor opisuje arhitektonske promjene koje su se dogodile u kolonada katedrale u ranom kršćanstvu i romanici. Posebnu pozornost autor posvećuje romaničkom razdoblju, kad je kolonad akatedrale doživjela najviše promjena, o čemu svjedoči i natpis u kamenu koji opisuje opsežne radove u katedrali tijekom 12. stoljeća. Većina kapitela u kolonadi potječe iz razdoblja romanike, a radi se o dvozonskim akantusovim kapitelima i kapitelima sa životinjskim motivima. Nakon analize stupova i kapitela autor pomoću arheoloških istraživanja objavljenih u Radovima JAZU iz 1971. godine pretpostavlja izgled ranokršćanske i romaničke kolone.

Ključne riječi: kolonada, kapitel, stup, rano kršćanstvo, romanika, katedrala sv. Marije u Krku.

Kompleks katedrale sv. Marije i dvokatne crkve sv. Kvirina i sv. Margarete nalazi se u središtu grada Krka. Katedrala je trobrodna bazilika koja danas na istočnoj strani završava poligonalnom apsidom, dok se zapadna pročelna strana nastavlja na crkvu sv. Kvirina.

Dosadašnja su istraživanja katedralnog kompleksa bila minimalna, te rezultati arheoloških sondažnih zahvata ne mogu u potpunosti potvrditi faze izgradnje i pregradnje ovog kompleksa. Arheološka istraživanja pod vodstvom A. Mohorovičića iznijela su neke rezultate pomoću kojih se mogu odrediti kronološke faze izgradnje katedrale i crkve sv. Kvirina.¹ U ovom je članku obrađena kolonada katedrale pomoću koje se mogu pretpostaviti faze izgradnje katedralnog kompleksa.

Kolonada katedrale sastoji se od deset interkolumnija, od kojih je prvi, gledajući s istoka, zazidan. Isti je interkolumnij zanimljiv zbog toga što se od ostalih u katedrali razlikuje načinom zidanja arkadnog luka. Prema pronađenoj dokumentaciji znamo da je ovaj interkolumnij zazidan sredinom 18. st., kada su iznad njega konstruirani barokni prozori.² Luk je oblikovan od klesanaca bijele boje koji su bitno veći i duži od onih kojima su zidani ostali lukovi u katedrali (sl.3).

Osim po dimenzijama klesanaca, ovaj se luk razlikuje i po vrsti kamena. Ostali se lukovi u katedrali sastoje od manjih pravokutnih ili kvadratnih klesanaca tamnije boje, dok zazidani luk oblikuju bitno veći klesanci, rustičnije obrađenoga bijelog kamena. Na sjevernoj se elevaciji katedrale nalazi također zazidan prvi interkolumnij, kojem je sačuvan dio luka što izradom i vrstom kamena pripada istom razdoblju kao i luk zazidanog interkolumnija s južne strane.

¹ Jedina arheološka istraživanja izvršio je A. Mohorovičić pedesetih i šezdesetih godina prošlog stoljeća.

² Prema I. Žic-Rokovu u Venecijanskom državnom arhivu postoji dokument (Cancellaria inferior – Krk) u kojem se nalazi skica interijera katedrale iz 1731. g. na kojoj se vidi da prvi interkolumnij još nije bio zazidan. Na žalost, ta skica nije prikazana u dokumentima i člancima I. Žic-Rokova te je potrebno otići u Venecijanski arhiv i pronaći je.

Oba su luka bila ožbukana, a otkriveni su prilikom istraživanja A. Mohorovičića i I. Žic-Rokova.³ Prema A. Mohorovičiću zazidani lukovi pripadaju ranokršćanskoj fazi izgradnje katedrale. Svoje mišljenje Mohorovičić "potvrđuje" nalazom u donjem dijelu zazidanog interkolumnija, gdje je otkrio dio ranokršćanske apsida i dio ravnog zida koji pripada istočnom završetku južnog broda katedrale. Ovi temeljni ostaci apsida i zida prema Mohorovičiću pripadaju ranokršćanskoj fazi isto kao i zazidani lukovi.⁴ Prema M. Jurkoviću ostaci apsida mogli bi pripadati romaničkom razdoblju zbog profilacije ramenâ središnje apsida, koja se preklapaju s profilacijama bočnih apsida izgrađenih u romaničkoj rekonstrukciji katedrale.⁵ Osim zapažanja M. Jurkovića u preklapanju ramena apsida slike istraživanja otkrivaju nam način zidanja apsida i vrstu kamena. Usporedimo li tehniku izgradnje otkrivenog dijela apsida katedrale (sl. 4) s tehnikom izgradnje troapsidalnog dijela sv. Kvirina, primjetit ćemo sličnu tehniku zidanja te gotovo iste dimenzije upotrijebljenih kamenih klesanaca. Ta sličnost najviše dolazi do izražaja u donjem dijelu središnje apsida sv. Kvirina, na spoju trijumfnoga luka i središnje apsida (sl. 6).

Argumenti M. Jurkovića, te slična tehnika izgradnje središnjih apsida katedrale i crkve sv. Kvirina, navode na zaključak da otkrivena apsida katedrale vjerojatno pripada romaničkoj pregradnji.

Na osnovi toga vrlo se lako može zaključiti da se u romanici istočni dio katedrale potpuno rekonstruirao. Izgrađuje (pregrađuje) se središnja apsida, dodaju se bočne apsida te se rekonstruirao kolonada u katedrali. Od navedene romaničke pregradnje danas su vidljivi jedino zazidani lukovi prvog interkolumnija, koji predstavljaju romanički konstruktivni element u katedrali.

Iz dokumenata je poznato da su romanički lukovi prvog interkolumnija zazidani u 18. stoljeću. Nije bilo potrebe mijenjati kamen romaničkog luka zbog njegova zazidavanja, ali kako su svi ostali lukovi i dalje u funkciji, promjena kamena bila je potrebna vjerojatno zbog oštećenja nastalih tijekom stoljeća. Treba napomenuti da je došlo i do djelomične promjene kamena zazidanih romaničkih lukova. Na južnom je zidu u potpunosti sačuvan romanički luk na strani zida koji je okrenut prema južnoj apsidi. S druge strane istog zida okrenutog prema glavnoj apsidi, kamen romaničkog luka zamijenjen je novim kamenom (sl. 5).

Na sjevernom zazidanom romaničkom luku zamijenjen je kamen luka okrenut prema apsidi, a zamijenjen je i dio kamena luka okrenutog prema bočnoj sjevernoj strani. Promjena kamena luka okrenutog prema apsidi vjerojatno je bila potrebna zbog nove funkcije luka, koji zazidavanjem postaje niša u kojoj su bile smještene oltarne slike. Druga strana ostala je netaknuta zbog stavljanja žbuke, koja je sakrila, a time i sačuvala romanički luk.

Prema svemu navedenom vrijeme nastanka zazidanih lukova poklapa se s vremenom rekonstrukcije katedrale u 12. stoljeću, dok su ostali lukovi arkada katedrale bili nekoliko puta obnavljani novim kamenim klesancima tijekom kasnijih razdoblja.

Prva nama poznata rekonstrukcija kolonade katedrale događa se tijekom 12. stoljeća što potvrđuje natpis urezan na kamenoj ploči veličine 34 x 32 cm (sl. 7). Natpis se nalazi u zidu iznad četvrtog južnog stupa gledajući od pročelja katedrale:

VIRGINIS F. I
LIVS PRESVLIVE
CLENSIS INDIGENE q. D.
HOC COLVNARV OPVS A B
ILLO ICEPTV CCEDAT ADFI
NE C. DVCERE PERFECTVM.

Rekonstrukcija natpisa I. Žic-Rokova dana je kako slijedi:⁶

"Virginis Filius presuli Veclensis indigeneque D. hoc columnarum opus ab illo inceptum concedat ad finem conducere perfectum."

Hrvatski prijevod glasi :

³ Mohorovičić 1971, str. 19-33

⁴ Mohorovičić 1971, str. 20-21

⁵ Jurković 1990, str. 82

⁶ Žic-Rokov 1971, str. 133

“Djevičin sin dao krčkom biskupu D. ovo djelo stupovlja od njega započeto da dovede do potpunog završetka.”

Prema epigrafskoj analizi slova i načinu pisanja natpis vjerojatno pripada razdoblju romanike; prema sačuvanim dokumentima, pak, poznata su dva krčka biskupa iz 12. stoljeća čija imena počinju sa D.⁷ To su biskup Dominik, koji se spominje godine 1111. i godine 1133., te biskup Dabro iz godine 1179. Za vrijeme biskupa Dominika godine 1133. gradske su zidine i gradske zgrade i kuće bile porušene te je moguće da je i katedrala doživjela oštećenja, koja je trebalo popraviti.⁸ Bez sumnje, tijekom 12. stoljeća, u vrijeme biskupa Dominika ili biskupa Dabra, katedrala je temeljito obnovljena, što potvrđuje i već opisani natpis iznad kolonade. Natpis izravno spominje izgradnju ili rekonstrukciju kolonade katedrale, koja se može povezati s izgradnjom ili rekonstrukcijom lukova u 12. stoljeću, a jedini sačuvani lukovi iz 12. stoljeća zazidani su i tako sačuvani do danas.

Od romaničke rekonstrukcije sačuvani su i pojedini kapiteli, koji prema načinu obrade pripadaju navedenom razdoblju. To su većinom korintski akantusovi dvozonski kapiteli, plošno obrađeni i bušeni svrdlom (sl. 8). Donja zona kapitela nešto je deblja od gornje te završava snažno povijenim akantusovim lišćem. To povijanje postignuto je dubljom obradom u odnosu na ostali dio akantusa. U donjoj se zoni nalazi devet na taj način duboko plastično obrađenih listova, koji uokviruju donji dio kapitela. Gornja zona nešto je manjeg radijusa i izrađena je na isti način kao i donja. Završeci listova naglašeni su tek malim volutama. Za razliku od donje zone, u gornjoj se nalazi osam plastično oblikovanih listova. Dvozonskih korintskih kapitela u kolonadi katedrale ima 12 i nalaze se na 2., 3., 4., 5., 6. i 7. stupu sjeverne kolonade te na 1., 2., 3., 5., 6. i 7. stupu južne kolonade. Drugi kapitel južne kolonade prežbukana je pa se ne vidi originalna struktura, no pretpostaviti je da se radi o korintskom dvozonskom kapitelu.

Prigodom istraživanja A. Mohorovičića i I. Žic-Rokova otkriveni su prvi stupovi i kapiteli s istočne strane katedrale, koji nose arkadu zazidanog interkolumnija. Kapitel južne kolonade pripada skupini dvozonskih korintskih kapitela, dok je sjeverni kapitel potpuno različit od ostalih u katedrali (sl. 9). Danas su vidljive tri strane kapitela.

Kapitel u donjoj, užoj zoni započinje istaknutim prstenom iznad kojeg je na sve tri strane smješten vjerojatno stilizirani motiv lista akantusa. Vidljiva su tri lista koja se na kraju blago sužavaju, te povijaju prema van. U središnjoj zoni kapitela nalazi se prikaz dviju ptica okrenutih leđima i kljunova uprtih prema ribi, koja se nalazi u gornjim uglovima kapitela. Između ptica, na mjestu kartuša, nalazi se motiv rozete (cvijeta). Na jednoj strani vidi se nedefinirani motiv koji je spojen s rozetom i spušta se prema donjoj zoni kapitela. Vjerojatno se taj motiv nalazio na svim stranama, ali kako da je cijeli kapitel prilično otučen, izgubio se. Moguće je da se također radi o dijelu stabljike (rozete) cvijeta, koja završava u središnjem dijelu kapitela. Kapitel završava snažnim kvadratnim abakusom, koji na vidljivim stranama ima istaknuti središnji dio ispod kojeg se nalazi rozeta. Kompozicija s ribama i pticama čest je prikaz u ranokršćanskom razdoblju, što navodi i A. Mohorovičić, koristeći se ikonografskim motivom kao temeljnim elementom, kojim kapitel vremenski opredjeljuje u ranokršćansko razdoblje. Ipak, ranokršćanska kompozicija nije ključni element u definiranju razdoblja nastanka ovog kapitela. Prvi element koji ne govori u prilog datiranju u tako rano razdoblje jest “dubina” obrade motiva ptica i rozetice koja nije tipična za rano kršćanstvo. Osim dubine obrade i motiv ptice dosta je “nespretno” izveden, što također nije tipično za ranokršćansku obradu. Riječ “nespretno” opisuje način prikaza ptičjih krila. Ptice su prikazane u profilu, a ono što ovu obradu izdvaja iz ranokršćanskoga korpusa jest i prikaz drugoga ptičjeg krila “nelogično” okrenutog prema gledatelju (sl. 10). To je krilo pliće izvedeno i nalazi se iza vrata ptice. Takav način obrade motiva ptice tipičan je za predromaničko i romaničko razdoblje, što upućuje na kasniju dataciju, odnosno zaključak da kapitel pripada romaničkoj pregradnji katedrale iz 12. stoljeća.

Deveti kapitel sa sjeverne strane tipični je *akantus spinosa* kapitel (sl. 12). To je jednozonski kapitel, koji se sastoji od snažnih akantusovih listova što se u gornjoj zoni naglo savijaju prema van. Iznad savijenog dijela nalaze se jake kutne volute abakusa. Listovi akantusa međusobno su spojeni te u središnjim dijelovima kapitela stvaraju trokutaste i kvadratne motive. Vrlo sličnu obradu zamjećujemo na srodnom kapitelu iz Baške, koji pripada ranokršćanskoj fazi pa je moguće da i naš kapitel pripada ranokršćanskoj fazi krčke katedrale. Slične je kompozicije i osmi kapitel južne kolonade. Sastoji se od listova akantusa, koji se snažno povijaju na kraju, ali za razliku od devetog kapitela sjeverne kolonade, iznad listova ne nalazimo volute. Taj kapitel južne kolonade M. Jurković svrstava u ranoromaničko razdoblje, ali vjerojatnije

je da pripada nekoj recentnijoj rekonstrukciji prema uzoru na deveti kapitel sjeverne kolonade, koji je iz ranokršćanske faze.⁹

Osmi kapitel južne kolonade obrađen je slično kao i ranokršćanski kapitel sjeverne kolonade. Sastoji se od akantusovih listova koji se na vrhu povijaju prema van, a iznad se nalaze volutice. Razlikuje se od ranokršćanskog kapitela sjeverne kolonade po veličini voluta, dubini obrade akantusa te međusobnom spoju listova. Kapitel je u kasnijem razdoblju prerezan te se ne vidi donja zona, ali ga prema očuvanim dijelovima možemo datirati u ranokršćansko razdoblje. M. Jurković pretpostavlja da je kapitel vjerojatno donesen iz neke obližnje crkve i nanovo upotrijebljen, no nećemo pogriješiti ako ga datiramo u ranokršćansko razdoblje katedrale zajedno s devetim kapitelom sjeverne kolonade.

Osmi kapitel sjeverne kolonade jedinstven je u odnosu na druge kapitеле zbog svojih figuralnih prikaza i može se podijeliti u tri zone (sl. 12). U prvoj zoni započinje vijencem, u kojem se nalazi kontinuirani motiv dvoprute vitice, koja završava trolistom. Iznad zone s viticom nalazi se zona s osam glatkih listova jednake veličine, koji se u gornjem dijelu blago izvijaju prema van. Unutar glatkih listova nalazi se stilizirani motiv lava, koji grize svoj rep (sl. 13). Isti motiv nalazi se na 6 listova, dok su na dva lista pridodani motivi ptica, koje "ključaju" lava. Treća, najviša zona također se sastoji od osam glatkih listova od kojih su oni na uglovima veći od onih smještenih između uglova. Unutar većih ugaonih listova nalaze se motivi grifona i motivi lava s ljudskom glavom i pticom, koja se nalazi na lavljem tijelu i kljunom dodiruje lavlju glavu. U manjim su listovima, smještenima u središnjem dijelu kapitela, motivi ptica s kljunovima okrenutim prema središnjem motivu, vjerojatno stiliziranom kantarosu. O kojoj se vrsti ptica radi, teško je reći, jednako kao i za ptice na prvom sjevernom kapitelu. Bez obzira što su ptice na ovom kapitelu bitno manjih dimenzija od ptica na prvom sjevernom kapitelu, može se primijetiti slična obrada krila i repa, a pogotovo jako zaobljenoga i naglašenog kljuna. Sličnost izrade svrstava oba opisana kapitela u romaničko razdoblje, a vjerojatno su izrađeni rukom istoga majstora, odnosno proizvodi su iste radionice. Najviša zona kapitela završava volutama izvedenima troprutom vrpcom. Prema izradi i motivu ovaj kapitel pripada romaničkom razdoblju, tj. 11. ili 12. stoljeću.

Zadnja dva kapitela južne kolonade pripadaju gotičkom razdoblju, kada je izrađena kapela sv. Križa (druga polovica 15. stoljeća).

Na osnovi analize kapitela može se pretpostaviti izgled kolonade katedrale iz romaničkog razdoblja. Istočni dio započinjao je troapsidalnim sustavom s trijumfalnim lukom i bočnim lukovima. Trijumfalni luk i bočni lukovi završavaju impostom, koji je ujedno i nosač prvog luka kolonade katedrale. Druga strana luka završava nad kapitelom s pticama i ribama na sjevernoj strani, dok se motivom sličan kapitel vjerojatno nalazio i na južnoj strani. Kapitelima se naglašavao prezbiterialni prostor, koji je vjerojatno bio uokviren oltarnom ogradom. Lukovi sljedećih šest interkolumnija završavaju nad korintskim dvozonskim kapitelima. Osmi luk, odnosno interkolumnij, završava trozonskim kapitelom sa životinjskim motivima na sjevernoj strani, a kapitel slične obrade vjerojatno se nalazio i na južnoj kolonadi. Istraživanjem A. Mohorovičića i I. Žic-Rokova na kraju osmog interkolumnija pronađen je zid, koji bi mogao biti temeljni zid narteksa katedrale.¹⁰ Ako se složimo sa pretpostavkom o narteksu, onda su i pozicije kapitela sasvim logične. Kapiteli s različitom, kvalitetnijom i zahtjevnijom obradom nalaze se na početku prezbiterialnog dijela i na prvim stupovima kod zapadnog ulaza u katedralu. Tijekom kasnijih razdoblja kapiteli i stupovi mijenjali su svoju poziciju u kolonadi, no moguće je i to da kapitel s pticama i kapitel sa životinjskim motivima i danas stoje na pozicijama iz romaničkog razdoblja.

Promjena pozicija kapitela pogotovo se primjećuje kod šestoga i sedmog kapitela južne kolonade. Riječ je o korintskim dvozonskim kapitelima, koji su gotovo izgubili svoje motive. Oštećenje te vrsti uzrokovano je vanjskim vremenskim utjecajima, što znači da su se kapiteli u jednom razdoblju nalazili izvan crkve, a zatim su naknadno vraćeni natrag u kolonadu katedrale.

⁷ Žic-Rokov/Bolonić, 1977, str. 107

⁸ Farlati 1775, str. 299, T. V

⁹ Jurković 1990, str. 84

¹⁰ Žic-Rokov 1971, str. 150. Sondažna istraživanja u ravnini osmih stupova katedrale otkrila su zidnu konstrukciju koja vjerojatno pripada narteksu ranokršćanske katedrale.

¹¹ Radi se o izvještaju A. Vinciguerra iz 1489 g. u kojem se opisuje preuređenje prezbiterialnog dijela katedrale.

STUPOVI KOLONADE U KATEDRALI

Prema stupovima postavljenima u kolonadi vidimo da je katedrala do danas doživjela niz preinaka, koje uključuju zamjenu i premještanje stupova. Današnja kolonada može nam donekle predočiti faze izmjene stupova.

Južna kolonada, gledajući s istoka, započinje kamenim stupom čija se baza nalazi na sadašnjem podu prezbiterija. Baza je poslije obzidana kamenom te se danas ne vidi. Stup se sastoji od dva žbukom spojena dijela, a položaj baze, koja se nalazi na sadašnjem prezbiterijalnom podu, datira ovu rekonstrukciju najranije u vrijeme izgradnje sadašnjega prezbiterijalnog poda. Prema dokumentima to se dogodilo krajem 15. stoljeća.¹¹

Ista situacija je i na prvome stupu sjeverne kolonade. Sastoji se također od dva dijela i završava bazom, koja je danas djelomično vidljiva. Baza također završava u podu sadašnjeg prezbiterija.

Na opisanim stupovima vide se obrisi oltarne ograde, koja pripada renesansnom razdoblju i čiji su dijelovi poslije uporabljeni za izgradnju barokne oltarne ograde i propovjedaonica u katedrali.

Drugi stup južne kolonade sastoji se od dva dijela, a baza stupa nalazi se ispod današnjega prezbiterijalnog poda. Oba dijela stupa izrađena su od kamena sivca. Pokraj stupa nalazi se sonda iz koje se vidi da on završava na kontinuiranoj temeljnoj vrpici smještenoj 60 cm ispod sadašnjeg prezbiterijalnog povišenja.¹² Prema istraživanjima A. Mohorovičića ranokršćanski stupovi kolonade završavaju na zajedničkoj temeljnoj vrpici, koja je povišena u odnosu na ranokršćanski pod katedrale.¹³

Prvi i drugi stup južne kolonade razlikuju se u visini te po vrsti kamena od kojeg su izrađeni. Oba dijela prvog stupa izrađena su od domaćeg bijelog kamena, dok je drugi stup izrađen od domaćeg sivog kamena.

Drugi stup sjeverne kolonade danas je djelomično ožbukana i nastavlja se ispod sadašnjega prezbiterijalnog poda. Izrađen je od sivog kamena i vjerojatno završava na zajedničkoj bazi kao drugi i treći stup južne kolonade. Zajedničkoj bazi pripadaju i treći stupovi sjeverne i južne strane, što potvrđuje sonda koja se nalazi pokraj trećeg stupa južne kolonade. Ta sonda otkrila je zajedničku temeljnu bazu stupova i razinu poda, koja je jednaka razini ispod drugog stupa južne kolonade.

Treći stupovi sjeverne i južne kolonade sastoje se od dva žbukom spojena dijela. Donji dio južnog stupa izrađen je od tamnog mramora i pripada skupini mramornih monolita iz rimskog razdoblja, a gornji, nadodani dio, izrađen je od domaćeg kamena sivca (sl. 14). Donji dio trećega sjevernog stupa izrađen je od kamena sivca, dok je gornji, nadodani dio stupa s kapitelom izrađen od bijelog kamena. Oba stupa u gornjem dijelu završavaju profiliranim prstenom na koji se nastavlja romanički dvozonski kapitel.

Četvrti stup južne kolonade najviši je u katedrali. Izrađen je od tamnog mramora te ima zadržavanje u središnjem dijelu. Ovaj stup originalno pripada nekoj rimskoj građevini, a u ranokršćanskom razdoblju uporabljen je za kolonadu katedrale. Jednaki se mramorni monoliti danas nalaze nedaleko od crkve, a većina ih je otkrivena prilikom iskopavanja poda ispred južnog portala katedrale. U središnjem dijelu stupa urezan je manji križ. Baza tog stupa nalazi se ispod sadašnjeg poda, a gornji dio završava naglašenim prstenom. Stup vjerojatno završava na kontinuiranoj ranokršćanskoj temeljnoj vrpici isto kao i drugi i treći stupovi sjeverne i južne kolonade. Tu konstataciju treba potvrditi sondažnim arheološkim istraživanjima ispod njega.

Zanimljivo je da je zbog dimenzija stupa rekonstruiran i luk iznad njega, koji je kraći u odnosu na ostale lukove u katedrali. Isto tako je skraćen i ranokršćanski kapitel koji se nalazi na ovom stupu (sl. 15). Može se pretpostaviti da je stup sačuvao visinu koju je imao u ranokršćanskom razdoblju te da jedini u kolonadi katedrale nije mijenjao svoju poziciju i visinu. Prema tome, ranokršćanska kolonada bila je viša od sadašnje romaničke kolonade, a lukovi arkada bili su na višoj poziciji u odnosu na sadašnju visinu. U prilog ovoj hipotezi ide i činjenica da su treći stupovi sjeverne i južne kolonade skraćeni, a i većina sadašnjih stupova prerezana je ili spojena od dva dijela, što ukazuje na visinske promjene u kolonadi katedrale.

¹² Danas je sonda prekrivena daskama. Nakon što sam uklonio daske vidio sam isto što i A. Mohorovičić, a to je zajednička povišena temeljna vrpca visine desetak centimetara, na kojoj se nalaze stupovi katedrale. Zanimljivo je da oba vidljiva stupa nemaju svoju bazu, nego su izravno spojeni sa zajedničkom temeljnom vrpcom. Nedostatak baze stupova pripisujem rekonstrukciji katedrale najkasnije u romaničkom razdoblju 12. stoljeća, kad su izmijenjene visine arkada lukova.

¹³ Mohorovičić 1971, str. 20

Četvrti stup sjeverne kolonade sastoji se od dvodijelnog stupa i baze koja originalno ne pripada stupu. Na gornjem i donjem dijelu završava profiliranim prstenom, a postavljen je na bazu koja završava ispod razine današnjeg poda. Od baze je vidljiv gornji dio s prstenom, na koji je u kasnijoj rekonstrukciji postavljen današnji dvodijelni stup.

Sličnu konstrukciju ima i peti stup južne kolonade, koji je postavljen na bazu kružnog oblika. Ta baza završava malo ispod današnjeg poda katedrale. Izrađena je od istoga tamnog mramora kao i četvrti stup južne kolonade. Na bazu je postavljen dvodijelni stup, izrađen od domaćeg bijelog kamena, koji s objiju strana završava profiliranim prstenom. Na donjem su dijelu stupa vidljivi utori, koji bi mogli pripadati oltarnoj ogradi katedrale.

Peti stup sjeverne kolonade jednodijelan je te završava profiliranim prstenima. Izrađen je od sivog kamena i završava na bazi koja se nalazi ispod razine sadašnjeg poda. Na stupu je urezan manji križ, a u gornjem dijelu postoje utori koji su poslije zazidani. Utori vjerojatno pripadaju oltarnoj ogradi katedrale.

Šesti stupovi kolonade sjeverne i južne strane bitno se razlikuju od ostalih. Radi se o poligonalnim stupovima koji se blago sužavaju prema vrhu (sl. 16). Sastavljeni su od dva dijela. Donji dio stupova započinje poligonalnom bazom, koja se nalazi ispod razine sadašnjeg poda. Baza i donji dio južnoga poligonalnog stupa pripadaju jednoj cjelini, na koju je, u kasnijem razdoblju, nadodan drugi dio poligonalnog stupa, izrađen od domaćeg mandolata. Na sjevernom stupu u donjem se dijelu vidi poligonalni prsten baze na koji je poslije postavljen poligonalni mandoladni stup.

Baza sjeverne kolonade i baza s donjim dijelom stupa južne kolonade pripadaju ranijoj fazi izgradnje katedrale. Ovi dijelovi stupa izrađeni su od sivog kamena i vjerojatno pripadaju ranokršćanskoj fazi kad je katedrala imala svoju krstionicu.¹⁴

Sedmi stup južne kolonade započinje sivom kamenom bazom, koja se nalazi malo ispod razine današnjeg poda. Stup je sastavljen od dva dijela i s objiju strana završava profiliranim prstenom, a od već opisanih stupova s profiliranim prstenima razlikuje se po detaljnije i plastičnije obrađenom gornjem prstenu. Ta bogatija obrada mora se pripisati kasnijem razdoblju, kojemu pripada i gornji dio stupa. Razlika je vidljiva i u vrsti kamena gornjeg dijela stupa, koja nije ista kao u donjem dijelu. Donji dio izrađen je od sivca, a gornji od slabije obrađenog mandolata. U bazi stupa nalaze se dva utora, koji vjerojatno pripadaju konstrukciji oltarne ograde. Budući da je baza izrađena od iste vrste kamena kao i poligonalne baze u kolonadi, vjerojatno je najranije pripadala ranokršćanskoj fazi, odnosno ranokršćanskoj oltarnoj ogradi, koja se nalazila u katedrali. Osim baze, na donjem dijelu stupa vidljivi su manji utori. Utori na bazi i na stupu u istoj su ravnini, te su zasigurno, u jednom vremenskom razdoblju, zajedno držali oltarnu ogradu. Na stupu se nalazi romanički kapitel, koji je u jednom vremenskom razdoblju bio izvan katedrale, što je vidljivo iz vrste oštećenja kapitela, prouzročena vanjskim vremenskim utjecajima. Ovaj stup, njegova baza te oštećeni kapitel također svjedoče o premještanju stupova i baza unutar kolonade, a oštećeni kapitel može biti dokaz da sadašnji raspored romaničkih kapitela nije istovjetan onome kakav je bio u romaničkom razdoblju. Jednaka oštećenja, prouzročena vremenskim utjecajima, uočavaju se i na šestom kapitelu južne kolonade, što ga nosi već opisani poligonalni stup.

Sedmi stup sjeverne kolonade tipološki pripada opisanim stupovima s prstenima (4., 5. i 8. stup na južnoj kolonadi i 5. stup na sjevernoj kolonadi). U donjem dijelu nalazi se baza koja je ispod razine današnjeg poda, a završava snažnim prstenom na koji se smjestio stup. Baza i gornji dio stupa izrađeni su od sivog kamena. U gornjem dijelu stupa nekoć je bio utor velikih dimenzija, koji je danas zazidan. Donji dio stupa izrađen je od bijelog kamena. Spoj dvaju dijelova stupa ožbukana je te stoga danas nije vidljiv.

Osmi stup južne kolonade izrađen je od svijetlog mramora. Baza stupa danas nije vidljiva, a gornji dio završava snažnim profiliranim prstenom. Od ostalih stupova u kolonadi katedrale razlikuje se po većem obujmu te po vrsti mramora. Potrebno je napomenuti da u području osmog stupa započinje bivši narteks katedrale.¹⁵

¹⁴ A. Mohorovičić u svojim istraživanjima na sjevernoj strani katedrale pronalazi baptisterij koji pripada ranokršćanskoj fazi katedrale. Nakon uvida u sondu baptisterija i nisam sasvim siguran da se radi o ranokršćanskoj piscini. Nedvojbeno je da ranokršćanska katedrala u Krku mora imati svoj baptisterij, a novim istraživanjima možda bi se moglo točno utvrditi gdje se on nalazi.

¹⁵ Mohorovičić 1971, str. 24-25

Osmi stup sjeverne kolonade je jednodijelan. Donji dio stupa započinje profiliranim prstenom, koji u gornjem dijelu nedostaje zbog skraćivanja stupa. U donjem prstenu stupa nalazi se utor koji je pripadao oltarnoj ogradi katedrale. Ovaj stup također je premješten, a pripadao je vjerojatno prvom ili drugom interkolumniju, gdje se prije nalazila oltarna ograda. Osim utora, koji dokazuje njegovu poziciju u blizini svetišta, u središnjem dijelu stupa urezan je križ kojim se naglašava "važnost" njegova smještaja.

Deveti i deseti stup južne kolonade potpuno su jednaki. To su jednodijelni stupovi izrađeni od domaćeg sivog kamena. Kvadratne baze postavljene su na sadašnji pod, a na uglovima imaju plinte s četiri lista okrenuta prema gore. Na stupovima postoje utori u koje je ulazila željezna rešetka koja je ograđivala kapelu. Razmak između ova dva stupa iznosi 378 cm, što je najveći razmak u katedrali. Svi ostali razmaci između stupova iznose 310 cm.

Prigodom izgradnje kapele sv. Križa i postavljanja stupova vjerojatno je srušen dio zida koji je pripadao narteksu katedrale. Isti takav zid danas vidimo na sjevernoj strani, na kojem završava posljednji luk sjeverne kolonade.

Stupovi i kapiteli pripadaju istovremenoj izgradnji u 15. stoljeću, kada je izgrađena kapela sv. Križa.

Deveti stup sjeverne kolonade sastoji se od dva dijela, izrađena od istoga, tamnog mramora. Dijelovi ovog stupa pripadaju skupini mramornih monolita rimskog razdoblja. Baza stupa nalazi se ispod sadašnjeg poda, a stup u donjem dijelu započinje snažnim prstenom.

Prema analizi stupovlja katedrale djelomično možemo pretpostaviti razvojne faze rekonstrukcije kolonade.

Ranokršćanska kolonada sastojala se od tamnih mramornih monolitnih stupova i stupova izrađenih od domaćeg kamena sivca. Dio ovih stupova i danas se nalazi u kolonadi, a to su treći i četvrti stup južne te treći stup sjeverne kolonade. U originalnom obliku i visini sačuvao se samo mramorni četvrti stup južne kolonade, dok su treći stupovi sjeverne i južne kolonade s gornje strane skraćeni. Na skraćenim stupovima nadodan je dio od domaćeg bijelog kamena te romanički kapitel. Stupovi započinju na kontinuiranoj temeljnoj vrpici, koja pripada ranokršćanskom razdoblju. Osim ovih i deveti stup sjeverne kolonade također pripada skupini mramornih stupova, ali je ovdje postavljen u nekoj kasnijoj rekonstrukciji, te se sastoji od dva spojena dijela. Isto su tako spojeni neki stupovi od kamena sivca, koji vjerojatno pripadaju ranokršćanskoj kolonadi. To su četvrti i osmi stup sjeverne kolonade. Potonji je u gornjem dijelu skraćen.

Visina četvrtog stupa južne kolonade i skraćivanje ostalih mramornih i pojedinih kamenih stupova te njihov današnji položaj, upućuju na zaključak da je ranokršćanska kolonada bila viša od sadašnje. Ako su skraćeni stupovi, onda su i sadašnje arkade lukova spuštene u odnosu na ranokršćanske. Spuštanje arkada i skraćivanje stupova nije prouzročilo promjenu u rasponu lukova. Potvrdu o zadržavanju dimenzija lukova pružaju sonde ispod drugoga i trećeg stupa južne kolonade, koje su otkrile zajedničku temeljnu vrpcu ranokršćanskog razdoblja na kojoj se nalaze stupovi. Na osnovi istraživanja može se zaključiti da ti stupovi nisu premješteni od vremena originalnog postava.¹⁶

U romaničkoj fazi dolazi do većih rekonstrukcija kolonade. Visina kolonade se smanjuje, izbacuje se ili skraćuje veći dio mramornih stupova, te se postavljaju novi romanički kapiteli. Na istočnoj strani nastaje troapsidalni sustav s polukružnim bočnim apsidama i srednjom potkovastom apsidom.¹⁷

Tijekom kasnijih stoljeća povisuju se prezbiterijalni prostor i pod katedrale. Središnja apside širi se prema istoku, a bočne se pregrađuju. Sa sjeverne i južne strane dograđuju se kapele te se obnavljaju lukovi kolonade. Današnji izgled katedrale je uglavnom dobila rekonstrukcijama, koje su izvršene u vremenu između 15. i 18. stoljeća.

Neophodna su nova istraživanja katedrale i crkve sv. Kvirina da bi se u potpunosti razjasnila ranokršćanska, predromanička i romanička faza ovog kompleksa. Istraživanja na području apside, kolonade i spoja katedrale i crkve sv. Kvirina, potvrdila bi ili opovrgnula pojedina mišljenja oko razvojnih faza katedrale. Posebnu pozornost treba posvetiti budućim istraživanjima ranokršćanske krstionice, koja se zasigurno nalazila u arhitektonskom kompleksu.

¹⁶ Očito su kasnije rekonstrukcije poštivale dimenzije ranokršćanskih interkolumnija katedrale. Novi stupovi koji su zamijenili starije postavljeni su na isto mjesto gdje su bili ranokršćanski.

¹⁷ Oblik potkove ustanovio je A. Mohorovičić prilikom arheoloških istraživanja istočnog dijela katedrale.

POPIS LITERATURE:

Crnčić 1865

I. Crnčić, *Krčke starine*, Zagreb 1865.

Crnčić 1867

I. Crnčić, *Najstarija poviest krčkoj, osorskoj, senjskoj, rabskoj i krbavskoj biskupiji*, Rim 1867.

Farlati 1775

P. D. Farlati, *Illyricum sacrum V*, Rim 1775, 299-305

Jackson 1887

T. G. Jackson, *Dalmatia, the Quarnaro and Istria*. Oxford 1887.

Jurković 1990

M. Jurković, *Romanička arhitektura na gornjojadranskim otocima*, doktorska disertacija, Zagreb 1990, 81-100

Klaić 1971

N. Klaić, *Povijest Hrvata u ranom srenjem vijeku*, Zagreb 1971.

Mohorovičić 1957

A. Mohorovičić, *Problem tipološke klasifikacije objekata srednjovjekovne arhitekture na području Istre i Kvarnera*, Ljetopis JAZU 62, Zagreb 1957.

Mohorovičić 1964

A. Mohorovičić, *Nalazi mozaika s ornamentalnim i figuralnim motivima u gradu Krku*, Bulletin JAZU XII, 1-2, Zagreb 1964, 95-102

Mohorovičić 1971

A. Mohorovičić, *Novotkriveni nalazi antičkih terma, oratorija i starokršćanske bazilike u gradu Krku*, Radovi JAZU, 1971, 19-33

Polonio 1935

M. Polonio, *O starim bratovštinama na otoku Krku*, Bogoslovska smotra 1, 1935.

Suić 1955

M. Suić, *Granice Liburnije kroz stoljeća*, Radovi JAZU u Zadru, Zagreb 1955.

Žic-Rokov 1971

I. Žic-Rokov, *Gradske zidine i ulice u Krku*, *Krčki zbornik II*, Rijeka 1971.

Žic-Rokov 1971

I. Žic-Rokov, *Kompleks katedrala – sv. Kvirin u Krku*, Radovi JAZU, Zagreb 1971, 131-157

Žic-Rokov 1975

I. Žic-Rokov, *Romanička crkva Majke Božje od zdravlja u Krku–bivša opatijska crkva sv. Mihovila*, Bulletin JAZU, Zagreb 1975, 88-107

Žic-Rokov/Bolonić

I. Žic-Rokov/M. Bolonić, *Otok Krk kroz vjekove*, Zagreb 1977.

Summary

OPUS COLUMNARUM OF THE ST. MARY'S CATHEDRAL IN KRK

Key words: colonnade, capital, column, early Christianity, Romanesque, St. Mary's Cathedral in Krk

The St. Mary's Cathedral in Krk is a three vessel cathedral, serving this function since early Christianity. The researches led by A. Mohorovičić revealed the main, horse-shoe shaped apse and the first intercolumniation at the eastern side, presently walled in. Excavations established that the cathedral in the earlier periods was a three-apse basilica with colonnade consisting of ten intercolumniations, the column bases laid on a joint colonnade basement strip. The Cathedral's early-Christian floor is 80 cm below the present presbytery floor. Excavation pits made by the second and the third columns revealed joint basement strip and position of columns in the early-Christian époque.

The Cathedral elevation consisted of ten intercolumniations. The first eastern intercolumniation has been walled in. A 1731 Cathedral drawing, found by I. Žic-Rokov, presents this intercolumniation open till as late as the mid 18th century. A. Mohorovičić deems the excavated apse and the walled-in intercolumniation to belong to the early-Christian phase of the Cathedral.

Having reviewed the research materials and the photographic documentation, I deem the apse and the walled-in arch to belong to the Romanesque reconstruction of the Cathedral. The key elements by which I relate the apse and the arch to the Romanesque period are the building technique and the shape of dressed stones in the apse, almost identical to those in the apse of the church of St. Quirinus, connected to the Cathedral. According to M. Jurković, remains of the apse could belong to the Romanesque period, because the moulding of the main apse shoulders overlap the lateral apses mouldings made during the Romanesque reconstruction of the Cathedral. The similarity is most evident in the lower part of the central apse of St. Quirinus, at its point of connection with the triumphant arch. The arguments presented by M. Jurković and similarities between building techniques of central apses of the Cathedral and the St. Quirinus' indicate that the excavated Cathedral apse probably makes part of the Romanesque reconstruction.

During the Romanesque period, comprehensive works were performed in the Cathedral, as documented by a stone inscription.

Among more significant discoveries made during A. Mohorovičić's researches is the first capital of the northern colonnade of the Cathedral. Three of its sides are visible today.

The capital begins in its lower, narrower, zone with a protruding ring above which, along all three sides, there is, most probably, the stylised motif of acanthus leaves. There are three leaves visible, gradually narrowing and bending outwards at the end. In the central zone of the capital there are two birds, turned back to back, touching with their beaks the fishes situated in the upper corners of the capital. Between the birds, in stead of cartouches there is a rosette (flower). At one side there is visible an unidentified motif, connected with the rosette and reaching down to the lower zone of the capital. The capital ends with a powerful rectangular abacus with protruding middle part, at the visible sides, below which there is the capital rosette. The composition of fishes and birds undoubtedly belongs to the early-Christian period, as agreed with by A. Mohorovičić as well. Still, the early-Christian composition does not make the key element in dating the capital.

The first element distancing it from the early-Christian dating is the "dept" of cutting of the birds and the rosettes, not a typical early-Christian one. Besides the depth of cutting, the very bird is depicted quite "unskilfully", again not typical for the early Christianity. The "unskilful" quality relates to the way of depicting of the bird wings. The birds are depicted in their profiles, and what distances this treatment from the early Christianity is the image of the second wing, "illogically" turned towards the viewer. Namely, it is made much shallower and is situated behind the bird's neck, in a way typical for the pre-Romanesque and Romanesque periods, not for the early Christianity, wherefore the capital probably belongs to the Cathedral's 12th century Romanesque reconstruction.

Of the Romanesque reconstruction there also survived several capitals, by their treatment belonging to the said period. Most of them are Corinthian acanthus two-zone capitals, presented flatly and drilled. The capital lower zone is somewhat wider than the upper one, ending with powerful bending of the acanthus

leaves, which effect is achieved by much deeper treatment than the rest of the acanthus. In the lower zone there are nine such deeply cut leaves, enclosing the lower part of the capital. The upper zone is of somewhat smaller radius and made in the same manner as the lower one. The leaf ends end with small, barely noted volutes. Unlike the lower zone, in the upper zone there are eight plastically designed leaves.

The ninth capital of the northern side is a typical *Acanthus Spinosa* capital. This is a single zone capital, consisting of powerful acanthus leaves. In the upper zone the leaves suddenly bend outwards. Above the bent part there are powerful abacus volutes. The acanthus leaves are mutually connected, forming triangular and square motives in the central parts of the capital. Similar by composition is also the eighth capital of the southern colonnade. This one, too, consists of acanthus leaves powerfully bending at the end, however, unlike the northern ninth capital, there are no volutes here. M. Jurković dates this capital to the early-Romanesque period, but it is more likely to belong to a more recent reconstruction made by copying the ninth capital of the northern colonnade, which is an early Christian one.

The northern eighth capital is unique relative to other capitals for its figural images, and can be divided into three zones. In the first zone, the capital begins with a garland in which there is a continuous double tendril ending with a trefoil. Above the tendril zone there is a zone containing eight smooth leaves of equal size, mildly bending outwards in their upper parts. Surrounded by the leaves is a stylised lion biting his tail. This motif is present with six leaves, whereas two leaves are added the motif of birds "prickling" the lion. The third, uppermost, zone also consists of eight smooth leaves. Leaves in corners are larger than those in the middle. In the larger, corner, leaves there are a gryphon and a lion with human head (*manticore*) and a bird on the lion's body touching the lion's head with its beak. In the smaller leaves, in the central part of the capital there are birds touching the central motif with their beaks, probably a stylised *cantharos*. It is hard to say which bird species this is, same as the birds on the first northern capital. Regardless of the much smaller dimensions of birds on this capital than those on the first northern capital, there can be noticed similarity in treating the wings and the tail, especially the very much bent and marked beak. Similarity in treatment of the described capitals places them both in the Romanesque period, probably made by the same craftsman or the same workshop.

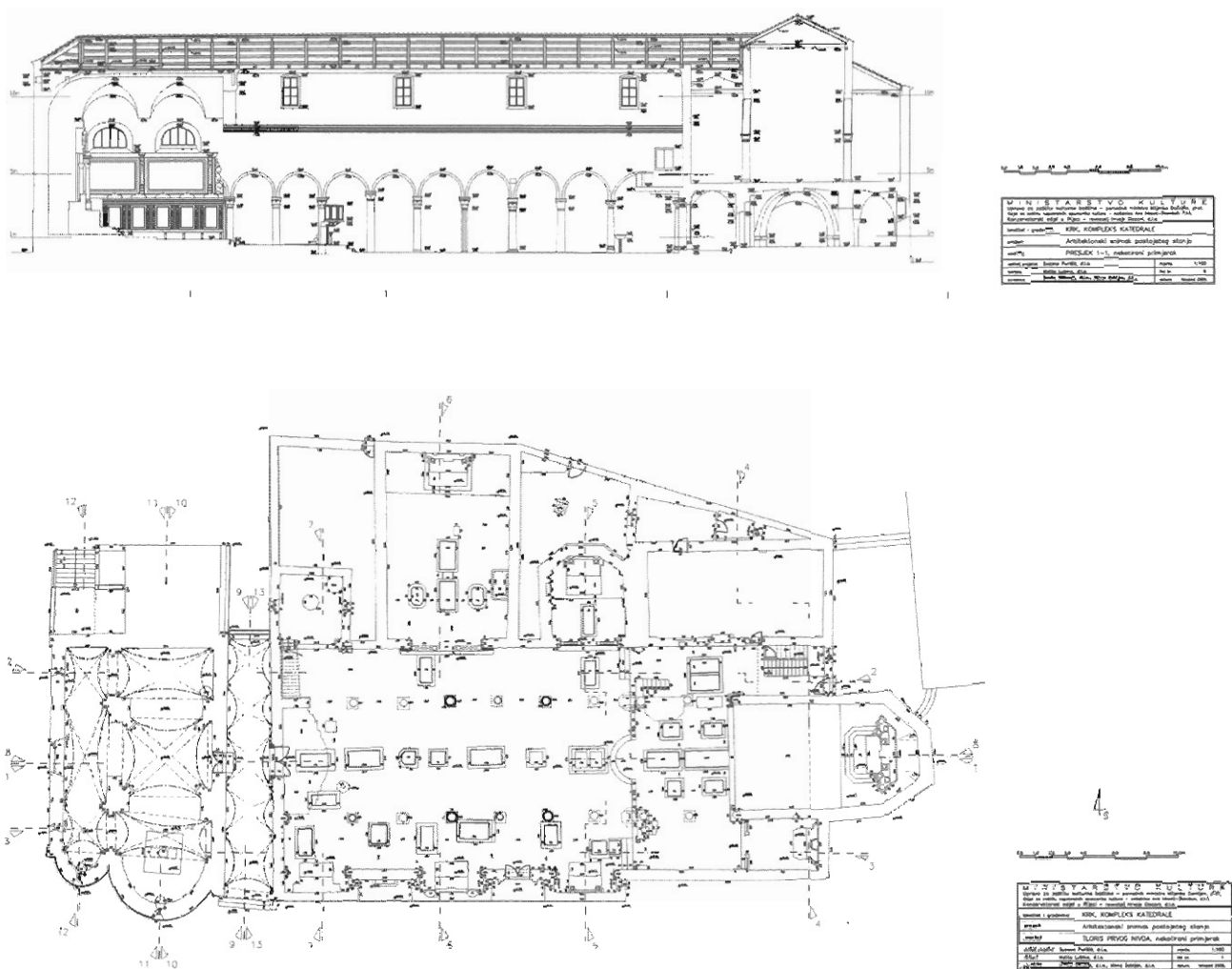
The uppermost zone of the capital ends with volutes made of triple bands. By its treatment and motives, the capital undoubtedly belongs to the 11th or the 12th century Romanesque period.

Columns in the Cathedral colonnade have suffered numerous changes since the early-Christian times, too. The colonnade consists of monolith columns made of marble, local grey stone and local white stone. Most of the columns have been cut or shortened in changing the arcade height. The height of the fourth southern column, shortening of other marble and some stone columns, as well as their present-day position, indicate that the early-Christian colonnade was higher than the present-day one. If the columns have been shortened, than the present-day arcades are lower than the early-Christian ones. Lowering of the arcades and shortening of the columns caused no modification of the arch span. Confirmation of unchanged arch dimensions is provided by excavation pits below the second and the third columns of the southern colonnade, that have revealed a common basement strip from the early-Christian period. On the strip there are columns found by the researches not to have been moved since initially placed there.

A major reconstruction of the colonnades took place in the Romanesque period. The colonnade height was lowered, a larger part of the marble columns were removed or shortened, and new, Romanesque, capitals were placed. At the eastern side, a three-apsidal system with semicircular lateral apses and the horse-shoe shaped central one was built.

In the subsequent centuries, the Cathedral presbyter area and floor were raised. The central apse was widened eastward, and the lateral apses were rebuilt. At the northern and the southern sides, chapels were added and the colonnade arches were rebuilt. The Cathedral's present-day appearance results mostly from the reconstructions performed between the 15th and the 18th centuries.

Translated by: D. Kečkemet

sl. 1 - Tlocrt i presjek katedrale sv. Marije i dvokatne crkve sv. Kvirina
 (snimili: S. Purišić d.i.a. i M. Lubina d.i.a.)

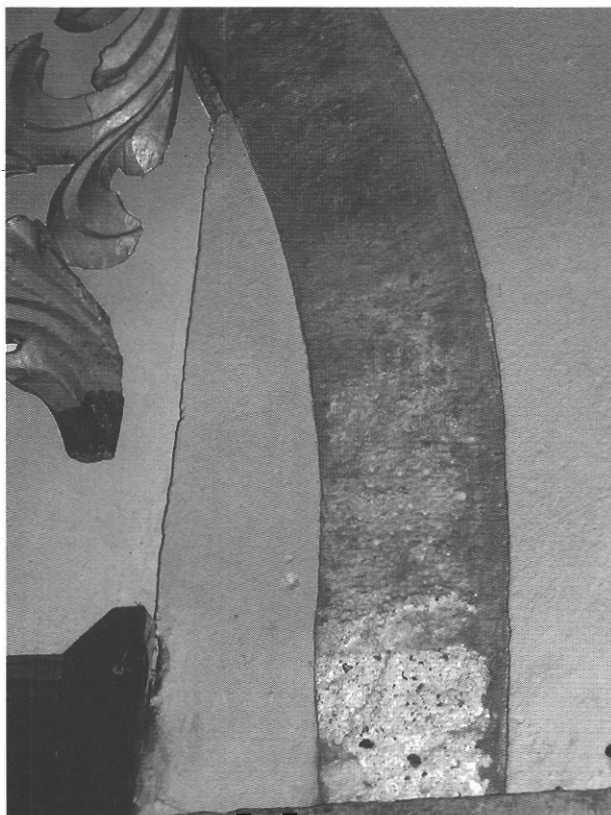
sl. 2 - Interijer katedrale sv. Marije
(foto: G. Vranić)

sl. 3 -Zazidani interkolumnij katedrale
(foto: S. Lulić)

sl. 4 - Južni završetak apside katedrale
(foto: S. Lulić)

sl. 6 - Spoj trijumfalnog luka i središnje apside sv.
Kvirina (foto: S. Lulić)

sl. 5 - Dio južnog zazidanog luka na zidu okrenutog
prema apside (foto: S. Lulić)

sl. 7 - Natpis uzidan iznad četvrtog južnog stupa katedrale (foto: S. Lulić)

sl. 8 - Dvozonski ramanički kapitel u kolonadi katedrale (foto: S. Lulić)

sl. 9 - Prvi kapitel sjeverne kolonade sa životinjskim motivima (foto: S. Lulić)

sl. 10 - Detalj prvog kapitela sa sjeverne strane (dio s ptičjim krilima) (foto: S. Lulić)

sl. 11 - Deveti kapitel sjeverne kolonade (foto: S. Lulić)

sl. 12 - Osmi kapitel sjeverne kolonade (foto: S. Lulić)

sl. 13 - Detalj s lavom i pticom (foto: S. Lulić)

sl. 14 - Treći stup južne kolonade (foto: S. Lulić)

sl. 15 - Četvrti "skraćeni" kapitel južne kolonade
(foto: S. Lulić)

sl. 16 - Dio poligonalnog stupa južne kolonade
(foto: S. Lulić)